

érni az önazonosság, az „önarckép” kialakításának mozzanatait, Gadamernek a tapasztalatról alkotott felfogását véve elméleti alapul. Ugyanakkor nem marad ki elemzéséből az sem, hogy az elbeszéléssel, a regénnyel mint szöveggel milyen összefüggésben vannak az önértelmezés különböző stádiumai, kiemelve a nyelv szerepét az énkép kialakításában.

Az olvasás illetően alkalmazásai után a kötetben Incze Éva tanulmánya következik, melyben az olvasást magát elméleti oldalról közelíti meg. *A kimondhatatlan hangos kibeszélése – A hangos olvasás gadameri modellje* című szövegben a szerző azt vizsgálja, hogy az olvasás esetében milyen értelemben beszélhetünk „a szöveg hangjáról”, illetve mi a szerepe ennek a hangnak. Gadamer nyomán az olvasást a szöveg halott anyagának hangos, élő beszéddé való fordításaként írja le, amelyben a hang és szöveg közötti rés értelemképző erővel bír.

Diószegi Orsolya *A műalkotás tapasztalata. A látható és a láthatatlan* című tanulmányában azt vizsgálja, mi a szerepe a műalkotásnak a látható és a láthatatlan vonatkozásában. Hogyan teheti a láthatatlant láthatóvá a műalkotás, egyáltalán szerepe-e ez neki. Tanulmányának elméleti megalapozása után (melyben Gadamer, W. J. T. Mitchell és Boehm szövegeit használja) főképp Cézanne és Kandinszkij műalkotásain teszi próbára az elméletet, ugyanakkor játékba hozza e művészeknek a művészet szerepéről alkotott felfogását is.

Ezt követi végül a kötetet szerkesztő Veress Károly írása, *A kimondhatatlan alakzatai*, melyben a kimondhatatlant a nyelvviséggel kapcsolatban tárgyalja. A tanulmányban Gadamer hermeneutikai nyelvkonceptiója szolgál vezérfonálul, de a gondolatmenet fontos részeit képezi Wittgenstein nyelvfelfogása, illetve a kimondhatatlan és kimondható közötti viszonyt megvilágítandó: Merleau-Ponty meglátásai a láthatatlan és a látható kapcsolatáról és Boehm gondolatai a képpel és az ikonikus sűrűséggel kapcsolatban. A szerző végül a kimondható és a kimondhatatlan összetartozását hangsúlyozza, amely összetartozás a nyelv, a beszéd, a megértés végességének a végtelenre való nyitottságát is jelzi, jelenti.

A kötet nem tekinthető a kimondhatatlan-probléma enciklopédiájának, hisz ilyen enciklopédia nem létezhet. Nem tekinthető a kimondhatatlan-probléma teljes körbejárásának sem, hisz minden ilyen körbejárás csakis hézagos lehet. Arról szól, ami kimondhatatlan, s ebben a szólásban maga is találkozik a kimondhatatlannal, nem mint témával, hanem mint jelenlévővel, ahogy találkozik minden benne-foglalt tanulmány, ahogy találkozik minden leírt mondat is. Viszont a kimondhatatlan kérdésről való elmélkedésben méltó útítárásként szolgálhat annak, aki olvassa.

Szilágyi Botond

Egyediségek és véletlenek a magunk teremtette világban

Veress Károly (szerk.): Egyediség és véletlen. Interdiszciplináris párbeszéd 4. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság – Kvár 2016. 218. old.

Az Egyetemi Műhely Kiadó gondozásában, Veress Károly szerkesztésében megjelent *Egyediség és véletlen* című kötet a Bolyai Társaság és a Babeş–Bolyai Tudományegyetem közös szervezésében 2012-ben elindított *Interdiszciplináris*

párbeszéd konferenciasorozat 2015. november 6–7-én tartott rendezvényén elhangzott előadások tanulmányá szerkesztett változatát tartalmazza.

A kötet alaptémája a rend és a rendezetlenség viszonya, a determinista szemléletmóddal szemben

megjelenő véletlenek és egyediségek értelmezési lehetőségei a különböző tudományok területén, ami egyszersmind megnyitja a lehetőséget a különböző interdiszciplináris kutatások előtt. Noha a tudomány évszázadok óta foglalkozik az egyedi események osztályozásával, rendezésével, egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy a véletlen újra és újra megtöri a rendet, kiszámíthatatlanná teszi a világot nemcsak a mindennapi tapasztalataink terén, hanem a tudományos kutatás legkülönfélébb területein is. Ezért írja a kötet szerkesztője a könyv bevezetőjében, hogy: „Nem csak arra gondolunk, hogy kérdésessé válnak a rend, rendezetlenség, meghatározottság, véletlen, egyediség, szabadság stb. megbízhatóan definiált fogalmai. Amennyiben a rendezetlenség és a véletlen játéka – a legkülönfélébb tudományos eredmények által igazoltan – egyetemesnek bizonyul, maga a tudományos kutatás is a különböző területeken *határhelyzetbe* kerül.” (9.)

A kötet négy nagyobb egységre tagolódik különböző tudományterületek (szociológia, nyelvészet, irodalomtörténet, logika, történelem, fizika stb.) kutatói tanulmányait csoportosítva.

Az első tömb élén Végh László *A fejlődést vezérlő törvény és az emberi elme* című tanulmánya áll, melyben a fizikus az emberi elme fejlődését vezérlő törvényt kutatja. A dolgozat szerzője feltételezi, hogy a „tudatalatti által előállított döntés mintázatát a tudatos szint az öröm-fájdalom, siker-kudarcc, boldogság-boldogtalanság esemény állományokban tárolt mintázatokkal összevetve, a matematikai logika eszközeit alkalmazva ellenőrzi” (11.). Ez a feltételezés azt is mutatja, hogy a természetben nem a véletlenszerűség uralkodik, így nemcsak a természettudományok, hanem az emberi viselkedés, a gazdaság és a társadalom jelenségei mögött is kimutatható a mindenütt jelen lévő szabályszerűség.

Varga Levente, Kovács András, Tóth Géza, Papp István, Néda Zoltán *Minél távolabb utazunk, annál gyorsabban utazunk* című tanulmánya az egyedi és a véletlen események összegzése mentén azt az általános mintát tárja fel, mely a humán

mozgások átlagsebessége és az utazás távolsága között alakul ki. Az átlagsebesség és az utazási távolság közötti általános kapcsolathoz kötődő jelenségek hatásait a szerzők elektronikus adatbázisok és GPS-adat segítségével elemzik, kutatják.

Az egyediség kérdéskörét logikai szempontból vizsgálja Gál László *Az egyediség logikailag – a leírások (deskripciók)* című tanulmányában. Ehhez B. Russell leíráselméletét használja, tanulmánya végén kiemelve a leírások igazságértékének és jelentésének problematikussá válását is.

Végül a tömb utolsó tanulmányában – *Egyediség és véletlen szövedéke a rezilienciában* – Berszán Lídia arra a kérdésre keresi a választ, hogy vajon a reziliencia interaktív folyamat eredménye vagy egyedi személyiségjegy, véletlenszerűen alakul ki, vagy kifejlészhető. Miert van az, hogy a deprivációs háttérből származó, traumát elszenvedő emberek egy részénél nem alakul ki tartósan negatív következmény, életútjuk normális menetben halad, nem válnak deviánsná, depresszá, és képesek megfelelni a felnőtt szerep és a társadalmi élet követelményeinek?

A tanulmányok következő csoportja az irodalomtörténet köré szerveződik. Az elsöben Lovas Borbála *Tükörben való látás. Egy unitárius püspök prédikációi értelemről, tudásról és sorsról a zürzavaros 16. század végén* címmel Enyedi György unitárius püspök retorikáját elemzi. Az 1593-as, 1594-es évek történéseinek lenyomata mellett a szerző azt is bemutatja, ahogyan a püspök a Szentírás szavait felhasználva a kiválasztottság köré építi a kor politikai eseményeinek, járványainak, természeti katasztrófáinak egyetlen elfogadható magyarázatát.

Bilibók Renáta *A történet egyedisége, az egyed története. Gyulay Lajos az 1848–49-es forradalom alatt/mellett* c. tanulmányában azt vizsgálja, hogy „milyen helyet foglal el a naplóíró gróf Gyulay Lajos családja az 1848–1849-es esztendő elbeszélésében, azaz hogyan alakul az egyed története, s milyen egyedi vonásokat szolgáltat ez a történelmi mainstream narratívához” (65.).

A véletlen egy másfajta játékát követi nyomon Fleisz Katalin *Értelem és véletlen Szentkuthy*

Miklós prózájában című írásában, amikor a látszólag indokolatlan szövegkapcsolatokat értelmezi. A Szentkuthy prózáiba véletlenül bekerülő szövegek („például ablakból megpillantott látvány”), amelyek ránézésre nem az írás logikai részei, a szövegnek olvasásjellegű adnak, s ezt a különös kapcsolatot tárja fel a tanulmány szerzője.

A narrátorszerep vizsgálatát tűzi ki célul Serestély Zalán *Az egyedi, a véletlen és az antropológus. Egy sajátos narrátorszerep kialakulása Jorge Luis Borges Márk evangéliuma c. elbeszélésében.* c. tanulmányában. A szerző a Borges-prózák narrátorát megfigyelőként/antropológusként értelmezi, aki így nemcsak antropológus, hanem ennél több, aki „elárulja szakmáját, feladja annak ethoszát (kultúrák között közvetíteni, összefércelni az érzékelés és a megismerés közötti szakadékot), végül pedig elárul bennünket is (sőt bennünket a leginkább), hogy hű maradjon az eseményhez” (92.).

A nyelvészet és a történelem a meghatározó témái a könyv harmadik szerkezeti egységének. Így az első tanulmány Dimény Hajnalka szerkesztésében *Mozaikok a magyar igék jelentésének jellegzetességeiről* címmel azt kutatja, hogy mennyire a véletlen műve az, hogy a magyar nyelvben az igékkel az eseményeknek bizonyos elemeit kódoljuk részletesen, milyen magyarázat található erre a véletlenszerűsége.

M. Bodrogi Enikő *Az anyanyelven alkotás esetlegessége* című tanulmánya a nyelvi kisebbség, nyelvi ideológia, nyelvi és kulturális identitás, kisebbségi irodalom, transzvilvanizmus, *Meänmaa-ideológia kulcsszavak mentén azt vizsgálja, hogy milyen nyelvi ideológiák határozzák meg Bengt Pohjanen meänkieli író munkásságát, és hasonlóságokat keres a transzvilvanista és a Meänmaa-ideológia között.*

Párhuzamos támogatáspolitikák a 19. század végi kolozsvári színházban címmel Szabó-Reznek Eszter a színház mecenatúrájának típusait vizsgálja. A különböző támogatók (arisztokrácia, helyi gazdasági elit, a város, az állam) elképzelései az intézmény adminisztrációját illetően egymástól eltérőek voltak, az ezáltal létrejövő konfliktusok

a fenntartási struktúra átalakulásának folyamatát eredményezte, ennek a történések az elemzését célozza meg a szerző.

Végül az 1940-1944 között Észak-Erdélyben működő és a helyi magyarságot tömörítő Erdélyi Párt működését tárja fel tanulmányában Murádin József Kristóf. *Politikai párt vagy érdekvédelmi szervezet? Az erdélyi párt 1940 és 1944 közötti működésének vizsgálati lehetőségei* című írás központi kérdése, hogy a párt kisebbségpolitikáját illetően valódi tömegpárt, vagy inkább érdekvédelmi szervezet volt.

A kötet utolsó szerkezeti egysége filozófiai-teológiai jellegű tanulmányokat tartalmaz. Az első tanulmányban Petki Pál *A lét kontingenciája és a kérdés ontológiájának közvonalazása Heidegger lételmélet vizsgálódásaiban* címmel arra tesz kísérletet, hogy kimutassa, „Heideggernek a létkérdés tematikai közegében elvégzett reflexiói egy sajátos fenomenológiai kérdésmélet körvonalazódása irányába mutatnak” (147.).

A vallás és a pozitív érzelmek közti szoros kapcsolatra hívja fel a figyelmet a *Pozitív emóciók, vallásosság, spiritualitás* tanulmány. Gorbai Gabriella Márta célja demonstrálni, hogy az örömteli életesemények és a pozitív érzelmek milyen mértékben és hogyan járulnak hozzá a vallásosság, spiritualitás kialakulásához, bemutatva olyan pozitív emóciókat, amelyek nemcsak a keresztény vallásban állnak kiemelt helyen, de a nem vallásos érzelmek sorában is. Püspök Sarolta *Az eleve elrendelés, avagy a „mennyei puzzle” kirakása* című munkájában a véletlen, élet, puzzle-játék, eleve elrendelés, hitvallás, szabadság kulcsszavak mentén a predestináció és a szabadság kérdéskörét kutatja a Szentírás szövegrészei által.

Az Egyedül az ember... címmel ellátott, Veress Károly által írt tanulmány a bünbeeséstörténet Thomas Mann *József és testvérei* című regénye *Előjáték*kából kiindulva az emberi valónk „titokzatos egyediségét és egyszerűségét” kutatja. Kérdése, hogy „Az emberi önértelmezésnek milyen produktív lehetőségei rejlenek az idő, a bűn, a végesség és a halál egymást feltételező

összefüggéseiben, az ismétlések egyszerűség-teremtő játékában?” (179.).

Az *Egyediség és véletlen* címmel megrendezett konferencián elhangzott előadásokat tartalmazó kötet a fizikai, történelmi, irodalom- és színháztörténeti, nyelvészeti, teológiai, pszichológiai, logikai, filozófiai szakterületekre kiterjedő interdiszciplináris kutatási eredményeket tartalmaz, melyeknek témái egybevágóan az Előszóból kiemelhető Jacques Monod-idézet sugallta szemléletmóddal: „Az ember végül is egyedül áll a világegyetem érzéketlen

végtelenségében, amelyből csak a véletlennek köszönhetően emelkedett ki. Sem kötelességei, sem sorsa nincs megírva sehol.” (7.) E tanulmányok a különféle tudományok területén feltáruló variációk sokféleségét mutatja fel azzal kapcsolatban, hogy hogyan viszonyul az ember a saját egyediségéhez, milyen lehetőségeket vagy éppenséggel megkötöttségeket érvényesít a véletlenek játékával kapcsolatosan.

Máté Adél

„... a Nyuszi barlangjában”

*A szimulákrumok és a beteljesülés ígérete. Szerk. Ungvári Zrínyi Imre.
Pro Philosophia Kiadó, Egyetemi Műhely Kiadó, Kvár 2017. 290. old.*

A látszat és valóság problémájáról szóló diskurzus ma már túlmutat a szigorúan vett filozófia keretein. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint a Jean Baudrillard híres könyvének, *A szimulákrum és szimulációnak* feltűnése az ezredforduló küszöbének egyik legismertebb popkulturális alkotásában, *A mátrixban*.

„Gondolom, most biztosan úgy érzed magad, mint a mesében Alice, mikor a Nyuszi barlangjában esett” – jelenti ki a film egyik jelenetében a Morpheust alakító Lawrence Fishburne a Neót alakító Keanu Reevesnek, mielőtt feltárná előtte a mátrix valóságnak vélt virtuális voltát. Hasonló élményben lehetett része mindazoknak, akik 2017. február 25-én részt vettek a Kolozsvári Magyar Filozófiai Intézet által megrendezett VI. Kolozsvári Alkalmazott Etikai Konferencián, mely esemény jó alkalmat biztosított az erdélyi és magyarországi résztvevők számára, hogy együtt gondolkodjanak a szimulákrum-probléma különböző diszciplináris értelmezési lehetőségein, jelentésárnyalatain és a mindennapi tapasztalatokkal való összefonódásának kérdéskörein.

Jelen kötet az elhangzott 21 előadásból 13-nak tartalmazza a tanulmányra fejlesztett változatát, melyekhez a szerkesztő írt előszót.

Az előszóban Ungvári Zrínyi Imre azon túl, hogy nagy vonalakban vázolja a könyvben szereplő szövegek főbb kérdésfelvetéseit, a szimulákrum fogalmának filozófiatörténeti előzményeit is bemutatja. Ugyanis, mint írja, a valóság és látszat problémája már legkorábbi időktől foglalkoztatta a különböző gondolkodókat, s ezekre különféle válaszokat fogalmaztak meg. Az legismertebb talán Platón megoldása, melyben a görög filozófus a változásnak és pusztulásnak alávetett árnyvilág felett a valóságos létet az ideák világában fedezte fel. Ezt a szemléletet építette magába a keresztény filozófia is. Látszat és valóság egy másik ismert megkülönböztetése elsősorban Karl Marx által, a kapitalizmus megjelenésekor fogalmazódott meg. Maga Baudrillard is úgy vélte, hogy a világtörténelemben először a tőke hajtott végre minden referencialitás és minden emberi cél felszámolását. „[A] tőke szüntette meg az ideális megkülönböztetést igaz és hamis, jó és rossz között, és hatalmának